

## FILOZOFIA MARKSISTOWSKO-LENINOWSKA PROGRAM

(fragment wydawnictwa *Programmy po obščestvennym naukam dla vysšich učebnych zavedenu Ministerstva vysšego i średniego speciulnogo obrazovania SSSR*. Moskwa „Vysšaja Škola” 1987).

### Dział I MATERIALIZM DIALEKTYCZNY

#### TEMAT 1: FILOZOFIA, JEJ PRZEDMIOT I ROLA SPOŁECZNA

Filozofia jako szczególna forma świadomości społecznej. Filozofia w systemie wiedzy naukowej i jej znaczenie w kulturze i w życiu społeczeństwa. Specyfika wiedzy filozoficznej.

Podstawowe zagadnienie filozofii i jej dwie strony. Materializm i idealizm jako podstawowe kierunki w filozofii. Związek materializmu z nauką, idealizmu z religią. Gnoseologiczne i klasowe korzenie idealizmu. Partyjność filozofii. Idealizm obiektywny i subiektywny, dualizm i deizm, ich bezzasadność teoretyczna. Poznawalność świata. Krytyka agnostycyzmu. Dialektyka i metafizyka. Przemiany przedmiotu i filozofii w trakcie historycznego rozwoju.

Materializm dialektyczny i historyczny jako nauka o powszechnych prawach przyrody, społeczeństwa i myślenia, jako składowa część marksizmu-leninizmu.

Filozofia i światopogląd. Istota światopoglądu i jego klasowy charakter. Typy światopoglądu. Filozofia marksistowsko-leninowska — ogólnoteoretyczną podstawą światopoglądu komunistycznego. Miejsce przekonania w światopoglądzie.

Filozofia marksistowsko-leninowska a nauki szczegółowe, ich nierozzerwalny związek i wzajemne oddziaływanie. Sojusz filozofów-marksistów z uczonymi w dziedzinie nauk przyrodniczych, technicznych i humanistycznych. Rola filozofii marksistowsko-leninowskiej w rozwoju nauki i praktyki społecznej.

Światopogląd materialistyczno-dialektyczny jako rezultat i uogólnienie całego bogactwa ludzkiej kultury, wiedzy o przyrodzie i społeczeństwie, jako teoria rewolucyjnego przekształcania świata.

XXVII Zjazd KPZR o roli materializmu dialektycznego w teoretycznym ujęciu przełomowego charakteru współczesnego etapu historycznego rozwoju, nowych zjawisk życia społecznego i palących potrzeb, w kształtowaniu naukowego światopoglądu ludzi pracy, we wszechstronnym ro-

zwoju jednostki. Wzrost funkcji światopoglądowej, metodologicznej, ideologicznej i wychowawczej filozofii marksistowsko-leninowskiej w związku z opracowaniem i realizacją koncepcji przyspieszenia społeczn -ekonomicznego rozwoju kraju. Znaczenie materializmu dialektycznego i historycznego w demaskowaniu współczesnej filozofii i socjologii burżuazyjnej, antykomunizmu i koncepcji rewizjonistycznych.

Literatura:

1. K. Marks: *Tezy o Feuerbachu*. W: Idem: *Dziela*. T. 3, Warszawa 1961. s. 5.
2. F. Engels: *Anty-Dühring*. Warszawa 1949.
3. F. Engels: *Ludwik Feuerbach i zmierzch klasycznej filozofii niemieckiej*. W: K. Marks, F. Engels: *Dziela wybrane*. T. 2, Warszawa 1946.
4. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 84–85, 163–165, 167.
5. *Materiały Plenum KC KPZR z 27—28 stycznia 1987*. Moskwa 1987.

#### TEMAT 2: GŁÓWNE ETAPY ROZWOJU FILOZOFII PRZEDMARKSISTOWSKIEJ WALKA MATERIALIZMU Z IDEALIZMEM

Historyczne etapy rozwoju filozofii i ich związek z formacjami społeczno-ekonomicznymi. Walka materializmu z idealizmem jako odbicie konfliktów i sprzeczności społeczno-ekonomicznych i politycznych, jej związki z rozwojem procesu poznawczego.

Załączki wiedzy filozoficznej w społeczeństwie wspólnoty pierwotnej.

Filozofia w społeczeństwie niewolniczym. Główne cechy materializmu w krajach świata starożytnego. „Linia Demokryta” i „linia Platona”. *A r y s t o t e l e s* i jego miejsce w historii filozofii.

Filozofia w społeczeństwie feudalnym. Średniowieczna scholastyka jako „służebnica teologii”. Tendencje materialistyczne w filozofii średniowiecznej. Walka nominalizmu z realizmem.

Filozofia w epoce powstawania i rozwoju kapitalizmu, jej związek z rozwojem nauki. Metafizyczna ograniczoność i elementy dialektyki w filozofii nowożytnej. Empiryzm i racjonalizm. Idealizm obiektywny i subiektywny XVII i XVIII stulecia. Walka materialistów XVII i XVIII wieku przeciwko idealizmowi i religii. Historyczne znaczenie materializmu francuskich encyklopedystów epoki Oświecenia. Wkład *M. W. Ł o m o n o s o w a* do rozwoju filozofii materialistycznej.

Niemiecka filozofia klasyczna. Filozofia Kanta i jej dualistyczny charakter. Idealizm obiektywny i dialektyka Hegla. Sprzeczności w filozoficznym systemie *H e g l a*. Materializm antropologiczny *F e u e r b a c h a*.

Podstawowe cechy materialistycznej filozofii rewolucyjnych demokratów rosyjskich — *W. G. Bielińskiego*, *N. A. D o b r o l u b o w a*, *A. I. Hercena*, *N. G. Czernyszewskiego*; ich walka przeciwko idealizmowi i religii, o zasadniczą przebudowę społeczeństwa. Elementy

dialektyki w filozofii rewolucyjnych demokratów. Międzynarodowy charakter rewolucyjnego demokratyzmu.

Literatura:

1. K. Marks: *Tezy o Feuerbachu*. W: Idem: *Dziela*. T. 3, Warszawa 1961 s. 5.
2. F. Engels: *Ludwik Feuerbach i zmierzch klasycznej filozofii niemieckiej*. W: K. Marks, F. Engels: *Dziela wybrane*. T. 1, Warszawa 1916, s. 430.

**TEMAT 3: POWSTANIE I GŁÓWNE ETAPY ROZWOJU  
FILOZOFII MARKSISTOWSKO-LENINOWSKIEJ**

Historyczne warunki powstania filozofii marksistowsko-leninowskiej. Źródła teoretyczne filozofii marksizmu. Rozwój nauki w pierwszej połowie XIX wieku przesłanką powstania filozofii marksistowskiej. Karol Marks i Fryderyk Engels — twórcy filozofii materialistyczno-dialektycznej. Powstanie materializmu dialektycznego i historycznego rewolucyjnym przewrotem w filozofii.

Propagowanie materializmu dialektycznego i historycznego w pracach zwolenników marksizmu. Rola G. W. P l e c h a n o w a w upowszechnieniu marksizmu w Rosji.

Leninowski etap rozwoju filozofii marksistowskiej. Opracowanie przez W. I. Lenina problemów materializmu dialektycznego i historycznego na gruncie uogólnienia praktyki społecznej, zdobyczy przyrodoznawstwa, rozwoju kultury duchowej. Książka W. I. Lenina *Materializm a empiriokrytycyzm*. W. I. L e n i n o sojuszu filozofów-marksistów z przyrodnikami, o znaczeniu wojującego materializmu w walce z światopoglądem idealistycznym i religijnym. Walka W. I. Lenina przeciwko rewizjonizmowi filozoficznemu.

Twórczy, rewolucyjno-krytyczny charakter filozofii marksistowsko-leninowskiej i jej rozwój we współczesnych warunkach. XXVII Zjazd KPZR o niezbędności umocnienia związku frontu ideologicznego z problematyką stawianą przez życie, z konkretnymi potrzebami praktyki.

Literatura uzupełniająca:

1. *Krótki zarys historii filozofii*. Moskwa 1981.
2. *Encyklopedia filozoficzna*. Moskwa 1960—1970.

Literatura:

- L F. Engels: *Ludwik Feuerbach i zmierzch klasycznej filozofii niemieckiej*. W: K. Marks, F. Engels: *Dziela wybrane*. T. 1, Warszawa 1946, s. 430.
2. W. I. Lenin: *Karol Marks*. W: Idem: *Dziela wybrane*. T. 1, Warszawa 1978, s. 922.
  - 3 W. I. Lenin: *O znaczeniu wojującego materializmu*. W: Idem: *Dziela* (wyd. ros.) T. 45, s. 23.
- Materiały XVII Zjazdu KPZR* Moskwa 1986, s. 5, 84-88, 121-122, 162-168, 180-131.
- Materiały Plenum KC KPZR 27—28 stycznia 1987*. Moskwa 1987.

## TEMAT 4: MATERIA I PODSTAWOWE FORMY JEJ ISTNIENIA

Obiektywny świat jako znajdująca się w ruchu materia w wielorakich formach jej przejawiania się. Kategoria materii i jej fundamentalne znaczenie dla filozofii. Pojęcie *materia* w materializmie przedmarksistowskim. Leninowskie określenie materii. Dialektyczno-materialistyczna teoria materii a konkretno-naukowe wyobrażenia o jej budowie i własnościach.

Powszechne właściwości materii i ich związek wzajemny. Światopoglądowe i metodologiczne znaczenie materialistyczno-dialektycznej teorii materii dla współczesnej nauki, dla walki przeciwko idealizmowi i religii. Podstawowe formy materii oraz główne typy systemów materialnych w świetle nauki współczesnej. Systemy przyrody ożywionej i nieożywionej. Społeczeństwo ludzkie jako najwyższa forma rozwoju materii. Specyfika materii zorganizowanej społecznie.

Ruch jako sposób istnienia materii. Nerozerwalność materii i ruchu. Aktualność ruchu i względność spoczynku. Podstawowe formy ruchu materii, ich wzajemny związek i cechy szczególne. Jedność i wzajemne przenikanie się form ruchu w trakcie funkcjonowania i rozwoju systemów materialnych. Krytyka idealistycznych i metafizycznych, koncepcji ruchu materii.

Przestrzeń i czas jako atrybuty, formy istnienia materii. Jedność materii, ruchu, przestrzeni i czasu. Współczesne przyrodnicze teorie przestrzeni i czasu i ich znaczenia filozoficzne. Nieskończoność świata materialnego. Wieczność istnienia materii w czasie. Krytyka idealistycznych i metafizycznych koncepcji jedności świata, dualizmu, eklektyzmu i pluralizmu we współczesnej filozofii burżuazyjnej.

## Literatura:

1. F. Engels: *Anty-Dühring*. Warszawa 1949, rozdz. V.
2. F. Engels: *Dialektyka przyrody*. Warszawa 1953, s. 218—269.
3. W. I. Lenin: *Materializm a empiriokrytycyzm*. Warszawa 1984, s. 134 -141, 156 178.

## TEMAT 5: ŚWIADOMOŚĆ, JEJ GENEZA I ISTOTA

Świadomość — cecha wysoko zorganizowanej materii, najwyższa forma odbicia rzeczywistości.

Materialne przesłanki powstania świadomości. Odbicie jako powszechna własność materii. Jakościowa odmienność form odbicia na różnych poziomach rozwoju materii. Odbicie w przyrodzie nieorganicznej. Specyfika biologicznej formy odbicia. Powstanie i rozwój psychiki jako formy odbicia rzeczywistości. Cechy szczególne psychicznego odbicia u wyższych zwierząt. Społeczne uwarunkowanie świadomości, jej zależność od stosunków społecznych. Rola pracy, komunikacji i języka w kształtowa-

niu. i rozwoju świadomości. Aktywny charakter świadomości i jej twórcze funkcje. Świadomość i myślenie. Twórczość i samotworzenie się. Emocje, wola i świadomość. Świadomość i wiedza o świecie. Miejsce intuicji w strukturze świadomości.

Związek wzajemny świadomego i nieświadomego w psychice człowieka.

Idealne i materialne. Idealne jako szczególne odbicie świata zewnętrznego i wytwór świadomej działalności człowieka. Ucieleśnienie idealnych wzorów i celów w pracy ludzkiej, jako rezultat pracy twórczej.

Świadomość i mózg. Psychiczne i fizjologiczne. Odbicie i informacja. Obraz i znak. Myślenie i język.

Rozwój języka w warunkach postępu nauki i praktyki, całokształtu życia społecznego. Kształtowanie się języków sztucznych w nauce i technice. Problem „dialogu” człowieka i systemów komputerowych. Problem modelowania niektórych procesów myślowych w systemach cybernetycznych.

Krytyka idealistycznych, metafizycznych i wulgarno-materialistycznych koncepcji świadomości.

Literatura:

1. F. Engels: *Anty-Dühring*. Warszawa 1949, s. 41.
2. F. Engels: *Dialektyka przyrody*. Warszawa 1953, rozdz.: *Rola pracy w procesie ucziowieczenia małpy*.
3. W. I. Lenin: *Materializm a empiriokrytycyzm*. Warszawa 1984, s.: 61—75, 127 - 134.

#### TEMAT 6: DIALEKTYKA JAKO NAUKA O POWSZECHNYM ZWIĄZKU I ROZWOJU

Dialektyka materialistyczna jako najgłębsza i najwszechstronniejsza teoria związku i rozwoju. Obiektywna dialektyka świata zewnętrznego i dialektycznego poznania.

Pojęcia *stosunek*, *związek* i *oddziaływanie wzajemne*. Związki bezpośrednie i pośrednie, wewnętrzne i zewnętrzne, funkcjonalne i genetyczne. Powszechny charakter wzajemnych związków w rzeczywistości. Determinizm materialistyczno-dialektyczny.

Pojęcie *system* jako całościowa jedności związków i stosunków' między elementami. Podstawowe formy obiektywnego zdeterminowania zjawisk. Krytyka idealistycznych i metafizycznych poglądów na związek i oddziaływanie wzajemne. Krytyką koncepcji determinizmu mechanicznego i fatalizmu.

Pojęcie *rozwój*, jego relacja do pojęć *ruch* i *zmiana*. Charakterystyczne cechy rozwoju w przyrodzie i społeczeństwie. Rozwój, postęp i regres. W. I. Lenin o dwóch koncepcjach rozwoju.

Prawo, jako wyraz koniecznego, trwałego, istotnego związku wza-

jennego zjawisk. Prawa ogólne i szczegółowe, ich związek wzajemny. Prawa rozwoju i prawa funkcjonowania. Prawa determinacji jednoznacznej i probabilistycznej (dynamiczne i statystyczne). Odbicie praw obiektywnych w poznaniu naukowym. Krytyka metafizycznych i idealistycznych poglądów na istotę prawa.

Jedność praw, kategorii i zasad w dialektyce materialistycznej. Prawa i kategorie dialektyki jako odbicie powszechnych związków świata obiektywnego i jako szczeble rozwoju poznania świata.

Dialektyka jako powszechna metoda poznania rzeczywistości i jej rewolucyjnego przeobrażania. W. I. Lenin o dialektyce jako „rewolucyjnej duszy” marksizmu. Leninowska krytyka eklektyki i sofistyki, scholastyki i formalizmu.

XXVII Zjazd KPZR o dialektyce marksistowsko-leninowskiej jako filozoficznej podstawie nowego myślenia politycznego. Krytyka współczesnej burżuazyjnej interpretacji dialektyki, jej wypaczeń rewizjonistycznych i dogmatycznych.

Literatura:

1. W. I. Lenin: *Karol Marks*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 3, Warszawa 1979.
2. W. I. Lenin: *Zeszyty filozoficzne*. Warszawa 1956, s. 83, 333—340.
3. W. I. Lenin: *Jeszcze raz o związkach zawodowych, o chwili obecnej i o błędach t. t. Trockiego i Bucharina*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 3, Warszawa 1978, s. 301.
4. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 18—24, 84- 91. 162—168, 227- 231.

#### TEMAT 7: PODSTAWOWE PRAWA DIALEKTYKI

### **Prawo jedności i walki przeciwieństw**

W. I. Lenin o prawie jedności i walki przeciwieństw jako jądrze dialektyki.

Pojęcia *tożsamość*, *różnica*, *przeciwstawność*. Sprzeczność jako jedność i walka przeciwieństw. Względność jedności przeciwieństw i absolutny charakter ich walki. Sprzeczność jako źródło ruchu i rozwoju. Rozwój jako proces powstawania, wzrostu i rozwiązywania sprzeczności.

Rodzaje sprzeczności: zasadnicze i niezasadnicze, istotne i nieistotne, wewnętrzne i zewnętrzne; ich związki i oddziaływanie wzajemne w procesie rozwoju. Zaostrzenie sprzeczności współczesnego kapitalizmu i pogłębienie się jego ogólnego kryzysu. Sprzeczność między dwoma światowymi systemami — kapitalizmu i socjalizmu i współczesne formy jej przejawiania się. Dialektyczne zespolenie się ich walki przeciwko sobie, współzawodnictwa i wzrastających, wzajemnych związków państw światowej wspólnoty. Tworzenie się pełnego współzależności, pod wieloma względami jednolitego, świata.

Nierównomierność, złożoność i sprzeczny charakter zmierzania ludzkości do socjalizmu. Sprzeczności antagonistyczne w socjalizmie, cechy szczególne ich rozwiązywania. Krytyka uproszczonych wyobrażeń o sprzecznościach w socjalizmie, o „automatyzmie” ich przewyciężania. Konieczność pryncypialnej walki ze zjawiskami negatywnymi i przeżytkami przeszłości. Dialektyczna natura krytyki i samokrytyki jako siły napędowej rozwiązywania sprzeczności w warunkach socjalizmu.

Dialektyczna istota stosunków harmonijnych. Harmonia jako rezultat rozwiązywania sprzeczności życiowych, odpowiadający potrzebom rozwoju całego systemu. Rola czynnika subiektywnego w osiągnięciu harmonii. Problemy harmonijnego współistnienia przyrody, człowieka i jego środowiska.

Sprzeczności w procesie rozwoju poznania naukowego. Walka koncepcji, szkół i kierunków w nauce, rola twórczych dyskusji dla rozwoju nauki. Zasadnicza odmienność dialektycznych sprzeczności w rozwoju nauki od sprzeczności formalno-logicznych.

Znaczenie światopoglądowe i metodologiczne prawa jedności i walki przeciwieństw dla nauk przyrodniczych i humanistycznych, dla zrozumienia rzeczywistości społecznej, społecznego działania.

Literatura:

1. W I. Lenin: *Zeszyty filozoficzne*. Warszawa 1956, s. 333- 340.
2. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 6—21, 86—87.
3. *Materiały Plenum KC KPZR 27—28 styczeń 1987*. Moskwa 1987.

### **Prawo wzajemnego przechodzenia w siebie zjawisk ilościowych i jakościowych**

Kategorie *ilość*, *jakość* i *własność*. Związek jakościowej określności ze składem i strukturą przedmiotu.

Miara, jako jedność jakościowego i ilościowego określenia przedmiotu.

Przechodzenie zmian ilościowych w jakościowe. Zmiany strukturalne. Przerwa w ciągłości rozwoju. Pojęcia *skok* i *zmiana jakościowa*.

Jedność ciągłości i nieciągłości, przemian ewolucyjnych i rewolucyjnych w rozwoju. Pojęcie *przebudowa* jako proces zmian jakościowych w dużej skali, o charakterze rewolucyjnym. Rodzaje skoków. Pojęcia *okres przełomowy*, *zasadniczy zwrot*, ich rola metodologiczna w poznaniu dialektyki epoki współczesnej.

Specyfika działania prawa wzajemnego przechodzenia zmian ilościowych i jakościowych w warunkach doskonalenia społeczeństwa socjalistycznego. Program KPZR o pojęciu *nowy stan jakościowy społeczeństwa*.

Oddziaływanie zwrotne nowego stanu jakościowego na charakter, skalę i tempo zmian ilościowych. Intensywny typ rozwoju. Przyspieszanie

tempa rozwoju w miarę przechodzenia do wyższych jakościowo form materii i ruchu. XXVII Zjazd Partii, program KPZR o dojrzałej konieczności zmiany rozwoju ekstensywnego ekonomiki i społeczeństwa na intensywny; przyspieszenie rozwoju w celu osiągnięcia nowego jakościowo stanu społeczeństwa socjalistycznego. Koncepcja przyspieszenia społeczno-ekonomicznego postępu kraju jako teoretyczny wyraz obiektywnych potrzeb współczesnego etapu rozwoju społeczeństwa.

Działanie prawa wzajemnego przechodzenia zmian ilościowych i jakościowych w procesie poznania.

Osobliwości poznania jakościowych oraz ilościowych stron zjawisk, proces matematyzacji wiedzy w nauce i technice.

Krytyka metafizycznych poglądów na relację zmian ilościowych i jakościowych. Bezzasadność poglądów reformistycznych, lewackich i dogmatycznych na stosunek ewolucji i rewolucji w rozwoju społecznym.

Literatura:

1. W. I. Lenin: *Zeszyty filozoficzne*. Warszawa 1956, s. 83- 89.
2. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1936, s. 4 6, 21—25, 139—141. 227-231.
3. *Materiały Plenum KC KPZR, 27—28 styczeń 1957*. Moskwa 1987.

### **Prawo zaprzeczenia zaprzeczenia**

Klasyki marksizmu-leninizmu o prawidłowości zastępowania starego przez nowe, o stopniowym charakterze rozwoju. Rewolucyjno-krytyczna istota zastępowania starego przez nowe. Dialektyczna negacja niezbędnym warunkiem procesu rozwoju. Negacja jako moment jakościowego odnowienia i zarazem ciągłości następstwa zjawisk. Bezzasadność antymarksistowskiej koncepcji „dialektyki negatywnej”.

Pojęcie *zaprzeczenie zaprzeczenia* w filozofii H e g l a. Prawo zaprzeczenia zaprzeczenia w pracach klasyków marksizmu-leninizmu. Dokonywana przez nich krytyka schematyzmu w pojmowaniu zaprzeczenia zaprzeczenia i redukcji rozwoju do „triady”: teza — antyteza — synteza. Wielopłaszczyznowy charakter rozwoju skomplikowanych systemów. Wzajemny stosunek powtarzalności, nieodwracalności i postępu w jednolitym procesie rozwoju. Spiralopodobny charakter rozwoju i jego przejawy w procesach przyrodniczych i społecznych.

Krytyka metafizycznego pojmowania rozwoju jako sekwencji prostych zmian o charakterze kołowym.

Szczególne cechy funkcjonowania prawa zaprzeczenia zaprzeczenia w rozwoju społeczeństwa socjalistycznego. Stosunek wzajemny negacji starych jakości i ciągłości, nowatorstwa i tradycji postępowych.

Negacja i ciągłość rozwoju wiedzy naukowej w epoce rewolucji naukowych; znaczenie metodologiczne dialektycznej negacji we współczesnej nauce i praktyce społecznej.



## Literatura:

1. F. Engels: *Anty-Dühring*. Warszawa 1949, s. 127—141.
2. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 3—10, 101.

## TEMAT 8: KATEGORIE DIALEKTYM

**Jednostkowe, szczegółowe, ogólne**

Jednostkowe, szczegółowe, ogólne i powszechne w obiektywnym świecie i ich odzwierciedlenie w poznaniu naukowym. Krytyka poglądów idealistycznych i metafizycznych na jednostkowe i ogólne.

Dialektyka ogólnego i szczegółowego w rozwoju społecznym. Krytyka metafizycznych poglądów rewizjonistów i dogmatyków współczesnych na stosunek ogólnego i szczegółowego w rewolucji socjalistycznej, budownictwie socjalistycznym i komunistycznym.

Szczegółowe, ogólne i powszechne, jako szczeble rozwoju, ich metodologiczne znaczenie.

**Istota i zjawisko**

Istota i zjawisko — pojęcia. Istota a prawo. Zjawisko jako wyraz istoty. Pojęcie *pozorność (wydawanie się)*. Dialektyka wzajemnego związku istoty i zjawiska. W. I. Lenin o wielostronnym charakterze istoty skomplikowanych systemów. Krytyka idealistycznego i metafizycznego pojmowania istoty i zjawiska. Krytyka agnostycyzmu.

Kategorie istoty i zjawiska jako szczeble rozwoju poznania. Prawidłowości ruchu poznania od zjawiska do istoty, od istoty pierwszego rzędu do istoty drugiego i wyższych rzędów. Wykorzystanie prawidłowości wzajemnego związku istoty i zjawiska w praktycznym działaniu ludzi.

**Treść i forma**

Pojęcia *treść* i *forma*. Treść i istota. Dialektyczna jedność treści i formy. Stosunek wzajemny formy i wewnętrznej struktury systemu. Decydująca rola treści, aktywność formy. Dialektyka sprzeczności między treścią i formą, jej rola w rozwoju.

Stosunek wzajemny treści i formy w rozwoju społecznym.

XXVII Zjazd KPZR o konieczności doprowadzenia do zgodności form organizacji i zarządzania procesem pracy z nową treścią produkcji i zadaniami przyspieszenia społeczno-ekonomicznego rozwoju ZSRR.

Krytyka idealistycznego i metafizycznego rozumienia treści i formy.

Znaczenie metodologiczne kategorii *treść* i *forma* w poznaniu naukowym i twórczości artystycznej.

### **Całość i część. System, struktura, element**

Pojęcie *system* jako spójna całość powiązanych wzajemnie elementów. Stosunek wzajemny systemu, struktury, elementów. Wielostrukturalność systemów złożonych wyrażająca wielorakość strukturalnych poziomów materii.

Dialektyka całości i części. Typy całości. Jakościowa odmiennosc właściwości całości od sumy właściwości jej części składowych. Krytyka idealistycznych i metafizycznych interpretacji stosunku całości i części.

Specyfika i składniki całości systemów przyrody ożywionej i nieożywionej. Systemy społeczne oraz czynniki określające ich całokształt.

Stosunek wzajemny struktury i funkcji w złożonych samoorganizujących się systemach. Proces samoregulacji w systemach wyposażonych w sprzężenia zwrotne.

Zależność struktury systemu od całości jego funkcji.

Znaczenie metodologiczne kategorii *system, struktura, funkcja, część* i *całość* w poznaniu naukowym.

Zasada systemowości w materializmie dialektycznym i w nauce współczesnej. Podejście systemowe jako jedna ze stron metodologii materializmu dialektycznego, jego zastosowanie w praktyce rozwoju społecznego.

Teoretyczna i metodologiczna ograniczoność koncepcji strukturalizmu oraz analizy strukturalno-funkcjonalnej w filozofii burżuazyjnej.

### **Przyczyna i skutek. Determinizm**

Istota kategorii przyczyny i skutku. Dialektyka wzajemnego związku przyczyny i skutku, ich powszechność. Przyczynowość jako moment powszechnego związku zjawisk rzeczywistości. Wielorakość jakościowa związków przyczynowych. Osobliwości przejawiania się przyczynowości w makro- i mikroświecie, w dziedzinie zjawisk biologicznych i społecznych. Przyczynowość i determinizm. Podstawowe typy determinacji występujące w świecie. Przyczynowość jako podstawa genetycznego, systemowego, strukturalnego i innych typów zdeterminowania.

Przyczynowość i celowość. Krytyka idealistycznych i metafizycznych poglądów na przyczynowość i celowość. Krytyka indeterminizmu i teleologii. Stosunek obiektywnego zdeterminowania zjawisk przyrody i społeczno-przeobrażającej działalności człowieka.

Kategorie *przyczyna* i *skutek* jako szczeble rozwoju poznania. Rola metodologiczna zasady przyczynowości, jej znaczenie w procesie poznania i dla praktycznej działalności ludzi. XXVII Zjazd KPZR i program KPZR o wadze poznania przyczyn i praw rozwoju obiektywnych zjawisk dla doskonalenia form naukowego prognozowania, planowania i zarządzania procesem społecznym.

### **Konieczność i przypadkowość**

Istota kategorii konieczności i przypadkowości, ich związek wzajemny. Przypadkowość jako jedna z form przejawiania się konieczności i jej uzupełnienie. Przyczynowe uwarunkowanie przypadkowości.

Typy przypadkowości: jednostkowa, powtarzalna, masowa. Prawa statystyczne jako wyraz konieczności przejawiającej się w łańcuchach przypadkowych, powtarzających się wydarzeń. Prawdopodobieństwo i przypadkowość.

Przypadki w biologicznej ewolucji żywych organizmów. Rola przypadku w rozwoju społecznym oraz stosunek przypadku do prawidłowości historycznych. Problem zapobieżenia możliwości przypadkowego wybuchu światowej wojny termojądrowej w warunkach wzmagającego się wyścigu zbrojeń w świecie.

Krytyka poglądów metafizycznych i idealistycznych na konieczność i przypadkowość. Krytyka fatalizmu, wiary w los i przeznaczenie. Kategorie konieczności i przypadkowości jako szczeble rozwoju poznania. Metodologiczne znaczenie dialektyki konieczności i przypadkowości.

### **Możliwość i rzeczywistość**

Istota kategorii możliwości i rzeczywistości. Możliwość jako moment rozwoju rzeczywistości na skutek działania obiektywnych praw. Rzeczywistość jako spełniona możliwość. Dialektyka związków wzajemnych kategorii *możliwość* i *rzeczywistość*, ich kryteria w obiektywnym świecie. Rodzaje możliwości: realna i formalna, logiczna i obiektywna.

Rola warunków w spełnianiu możliwości. Możliwości urzeczywistniające się i nie urzeczywistniające się. Proces „doboru” możliwości w rozwoju i pojawianie się nowych możliwości w toku rozwoju przyrody i społeczeństwa.

Kategoria *prawdopodobieństwo* i jej rola we współczesnej nauce, prawdopodobieństwo obiektywne i logiczne. Prawdopodobne i nieprawdopodobne. Prawa probabilistyczno-statystyczne w świecie obiektywnym i w nauce współczesnej. Rola czynnika subiektywnego w przekształcaniu możliwości w rzeczywistość w procesie rozwoju społecznego.

Kategorie *możliwość* i *rzeczywistość* jako szczeble rozwoju poznania. Stosunek wzajemny możliwości i rzeczywistości w naukowych odkryciach i wdrażaniu ich wyników. Krytyka idealistycznego i metafizycznego ujęcia związku możliwości i rzeczywistości.

### **Wolność i konieczność**

Istota kategorii wolności i konieczności. Dialektyczno-materialistyczne ujęcie stosunku wolności i konieczności. Determinizm i wolność woli. Wolność i odpowiedzialność. Bezasadność fatalizmu i woluntaryzmu. Ko-

nieczność historyczna i jej wyraz w prawach rozwoju społecznego. Poznanie praw historycznych, jego znaczenie dla rewolucyjno-przeobrażającej działalności. Wolność i konieczność w rozwoju społecznym. Społeczne formy i warunki wolności w społeczeństwie socjalistycznym oraz ich odzwierciedlenie w Konstytucji ZSRR i konstytucjach republik związkowych, w programie KPZR. Krytyka współczesnych burżuazyjnych koncepcji stosunku wolności i konieczności.

Literatura:

1. F. Engels: *Anty-Dühring*. Warszawa 1949, s. 111—113.
2. F. Engels: *Dialektyka. przyrody*. Warszawa 1953, s. 216, 229—230, 231, 239, 326.
3. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 41—44, 146-150, 157-162.

TEMAT 9: POZNANIE JAKO ODBICIE RZECZYWISTOŚCI

**Materializm dialektyczny o poznawalności świata**

Poznanie jako odbicie obiektywnej rzeczywistości. Podmiot i przedmiot poznania. Aktywna rola podmiotu w procesie poznania. Kategoria sposobu poznania. Ograniczoność przedmarksistowskiej teorii poznania, jej pasywność. Opracowanie przez klasyków marksizmu-leninizmu teorii poznania materializmu dialektycznego. Jedność dialektyki, logiki i teorii poznania. Praktyka jako podstawa i cel poznania. Praktyka społeczna jako podstawa dialektycznej jedności poznania zmysłowego i racjonalnego. Rodzaje działalności praktycznej.

Dialektyczny charakter procesu poznania. W. I. L e n i n o dialektycznej drodze i podstawowych szczeblach poznania obiektywnej rzeczywistości. Odbicie zmysłowe i jego podstawowe formy. Dialektyczny związek wzajemny wrażeń, postrzeżeń, wyobrażeń i ich rola w poznaniu. Myślenie abstrakcyjne jako jakościowo nowy szczebel odbicia rzeczywistości. Pojęcia, sądy, rozumowania jako podstawowe formy myślenia, ich dialektyczny związek wzajemny.

Formy i środki poznania naukowego: idea, problem, hipoteza, koncepcja, teoria. Empiryczny i teoretyczny poziom poznania. Krytyka sensualizmu i racjonalizmu.

Pojęcie *prawda*. Obiektywność prawdy. Prawda jako rezultat poznania i podstawa dalszego pogłębiania wiedzy. Dialektyka prawdy absolutnej i względnej. Konkretność prawdy. Prawda i błąd. Praktyka jako terium prawdy. Dialektyka absolutności i względności praktyki jako kryterium prawdy. Krytyka idealistycznych i metafizycznych koncepcji prawdy, dogmatyzmu i relatywizmu filozoficznego. Oddziaływanie wzajemne teorii i praktyki. XXVII Zjazd KPZR o drogach podwyższania

efektywności badan naukowych, o konieczności zbliżenia nauki i praktyki.

Poznanie i twórczość. Pojęcie *twórczość* i jej podstawowe formy. Cechy szczególne twórczości poznawczej. Twórczość i odbicie. Twórczość i kształtowanie nowej wiedzy. Poznanie twórcze, prognozowanie, wytyczanie celów poznania. Wyobrażenie i intuicja, ich rola w twórczości. Krytyka koncepcji rewizjonistycznych i burżuazyjnych, przeciwstawiających twórczość odbiciu.

Literatura:

1. K. Marks: *Tezy o Feuerbachu*. W: K. Marks, F. Engels: *Dziela*. T. 3, Warszawa 1961, s. 5.
2. F. Engels: *Dialektyka przyrody*. Warszawa, 1953, s. 232—235, 244, 261, 262.
3. W. I. Lenin: *Materializm a empiriokrytycyzm*. Warszawa 1934, s. 111—112, 120—124.

#### TEMAT 10: METODY POZNANIA NAUKOWEGO

Nauka jako najważniejsza forma rozwoju poznania. Pojęcia *metoda* i *metodologia*.

Doskonalenie metod poznania w miarę postępu nauki.

Metody poznania: obserwacja, pomiar, porównanie, eksperyment. Rodzaje eksperymentu. Teoretyczne uzasadnienia eksperymentu w nauce współczesnej. Fakty naukowe i metoda ich uogólniania. Abstrahowanie, analiza i synteza, indukcja i dedukcja, analogia, idealizacja i modelowanie. Metoda matematycznego modelowania i eksperymentu z zastosowaniem elektronicznych maszyn cyfrowych. Systemowa metoda poznania i jej cechy szczególne w nauce, technika systemowa w prognozowaniu społecznym i zarządzaniu.

Wznoszenie się od abstrakcji do konkretności jako metoda teoretycznego poznania. Hipotetyczno-dedukcyjna metoda poznania.

Istota i struktura teorii naukowej. Logiczna i historyczna metoda budowy teorii.

Uzasadnianie teorii naukowej. Rola materializmu dialektycznego w rozwijaniu filozoficznych uzasadnień teorii naukowych.

Istota współczesnej metodologii nauki. Poziomy wiedzy metodologicznej. Rola materialistyczno-dialektycznej teorii poznania, zasad logiki dialektycznej w rozwoju metodologii nauki współczesnej.

XXVII Zjazd KPZR o roli integracji nauki i produkcji w przyspieszaniu postępu naukowo-technicznego. Krytyka współczesnych burżuazyjnych koncepcji metodologii nauki.

Literatura:

1. Materiały XXVII Zjazdu KPZR. Moskwa 1986, s. 28—29, 81- 85, 167 168, 280—284.

## TEMAT 11: SPECYFIKA POZNANIA RZECZYWISTOŚCI SPOŁECZNEJ

Społeczeństwo jako przedmiot poznania. Człowiek, jego działalność i kultura jako przedmiot wiedzy społecznej.

Praktyka historyczno-społeczna — podstawa i siła napędowa poznania społecznego. Specyfika podmiotu i przedmiotu poznania życia społecznego. Dialektyka podmiotu i przedmiotu. Oddziaływanie potrzeb społecznych i interesów na proces poznawczy. Stosunek poznania i oceny.

Problem prawdy obiektywnej w poznaniu społecznym. Absolutne i względne w poznaniu społecznym. Prawda, ocena i wartość. Specyfika praktyki jako kryterium prawdy rzeczywistości społecznej. Klasowość i naukowość. Zasady partyjności i historyzmu i ich wola w poznaniu. Krytyka koncepcji burżuazyjnych negujących obiektywną treść poznania społecznego.

Empiryczny i teoretyczny poziom poznania społecznego, fakty społeczne. Specyfika teorii społecznej. Przewidywanie i prognozowanie zjawisk społecznych.

XXVII Zjazd KPZR o roli nauk społecznych w realizacji strategicznej linii partii przyspieszenia rozwoju wszystkich sfer życia społecznego. Krytyka scholastycznego teoretyzowania i empiryzmu w poznaniu społecznym.

Krytyczna analiza burżuazyjnej futurologii, filozoficznych podstaw hermeneutyki w dziedzinie poznania społecznego.

## Literatura:

1. K. Marks: *Wprowadzenie do krytyki ekonomii politycznej. Metoda ekonomii politycznej*. Warszawa 1953, s. 246—256.
2. W. I. Lenin: *Jeszcze raz o związkach zawodowych, chwili obecnej i o biedach tow. Trockiego i Bucharina*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 4, Warszawa 1978, s. 301.
3. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 167—168, 280-281.
4. *Materiały Plenum. KC KPZR, 27—28 stycznia 1987*. Moskwa 1987.

## Dział II

### MATERIALIZM HISTORYCZNY

#### TEMAT 12: ISTOTA MATERIALISTYCZNO-DIALEKTYCZNEGO POJMOWANIA SPOŁECZEŃSTWA

Klasyki marksizmu-leninizmu o podstawowych cechach i ograniczoności przedmarksistowskich koncepcji rozwoju społecznego. Historyczne przesłanki powstania materialistyczno-dialektycznego pojmowania społeczeństwa. Jedność materializmu dialektycznego i historycznego w pojmowaniu społeczeństwa i jego rozwoju.

Materializm dialektyczny — ogólnoteoretyczna i metodologiczna podstawa materializmu historycznego. Materializm historyczny — filozoficzna i ogólnosocjalistyczna teoria marksizmu-leninizmu, nauka o ogólnych prawach i siłach napędowych rozwoju społecznego. Materialistyczne rozwiązanie podstawowego zagadnienia filozofii w zastosowaniu do społeczeństwa. Kategorie *byt społeczny* i *świadomość społeczna*, ich znaczenie metodologiczne. Istota i pochodzenie stosunków społecznych. Stosunki materialne i ideologiczne, obiektywne kryteria ich rozróżnienia. Rodzaje materialnych czynników występujących w życiu społecznym. W. I. L e - n i n o względności przeciwstawienia czynnika materialnego idealnemu w życiu społecznym.

Dialektyka subiektywnego i obiektywnego w praktyce społeczno-historycznej. Struktura praktyki społecznej i jej rola w przekształcaniu społeczeństwa. Warunki obiektywne i czynnik subiektywny w historii. Determinizm społeczny. Prawa rozwoju społeczeństwa jako prawa działalności ludzi. Specyfika praw społecznych i ich obiektywny charakter. Prawidłowości historyczne a świadoma działalność ludzi. Dialektyka żywiołowości, świadomości i organizacji działania w procesie historycznym. Świadome wykorzystywanie praw rozwoju społecznego w socjalizmie. Krytyka fatalizmu, subiektywizmu i woluntaryzmu w poglądach na społeczeństwo.

XXVII Zjazd KPZR o konieczności uwzględniania obiektywnych warunków i roli czynnika subiektywnego w procesie społeczno-ekonomicznego przyspieszenia rozwoju kraju, o niezbędności zorganizowanego, celowego działania mas na rzecz realizacji strategicznej linii partii.

Stosunek materializmu dialektycznego do innych nauk społecznych i humanistycznych. Partyjność materializmu historycznego.

Rozwinięcie materializmu historycznego w uchwałach XXVII Zjazdu KPZR i materiałach pozjazdowych posiedzeń plenarnych KC KPZR. Materializm historyczny — ideowy oręż partii marksistowsko-leninowskich w walce przeciwko współczesnej ideologii burżuazyjnej i reformistycznej, antykomunizmowi, rewizjonizmowi, dogmatyzmowi.

#### Literatura:

1. K. Marks: *Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej*. Warszawa 1953, *Przedmowa*, s. 56.
2. W. I. Lenin: *Materializm a empiriokrytycyzm*. Warszawa 1984, s. 325—336.
3. W. I. Lenin: *Losy historyczne nauki Karola Marksa*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 1, Warszawa 1950, s. 60.
4. W. I. Lenin: *Karol Marks*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 1, Warszawa 1973, s. 933-936.
5. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 139—141, 168.
6. *Materiały Plenum KC KPZR, 27—28 stycznia 1987*. Moskwa 1987.

## TEMAT 13: SPOŁECZEŃSTWO I PRZYRODA

Geneza społeczeństwa ludzkiego. Rola pracy w procesie powstania i rozwoju społeczeństwa. Dialektyka wzajemnego związku przyrody i społeczeństwa. Bezzasadność idealistycznego przeciwstawiania lub naturalistycznego utożsamiania prawidłowości społecznych i przyrodniczych.

Środowisko przyrodnicze, biosfera jako stały i konieczny warunek istnienia i rozwoju społeczeństwa. Noosfera. Zależność wzajemnego oddziaływania przyrodniczego środowiska i społeczeństwa od stopnia rozwoju społecznego.

Naturalne i sztuczne środowisko przyrodnicze. Wpływ środowiska przyrodniczego na rozwój cywilizacji. Krytyka „determinizmu geograficznego”.

Geopolityka jako doktryna imperialistyczna, uzasadniająca imperialistyczną ekspansję.

Przekształcenie się działalności ludzkiej w zjawisko ogólnoplaneitarne. Zaostrzenie się sprzeczności między technosferą i biosferą, techniczno-technologiczne i społeczne przyczyny kryzysu ekologicznego. Zadanie ekologizacji produkcji. Rewolucja naukowo-techniczna i nowy stosunek społeczeństwa do przyrody, nieodzielny od nowych stosunków między ludźmi. XXVII Zjazd KPZR o ochronie środowiska przyrodniczego. o racjonalnym wykorzystywaniu zasobów przyrody. Krytyka koncepcji „pesymizmu ekologicznego”.

Zaludnienie jako przesłanka i warunek życia społecznego. Demograficzne czynniki rozwoju społecznego. Uwarunkowanie społeczne praw rozwoju ludzkości. Współczesna sytuacja demograficzna w głównych regionach świata. Głód i nędza w krajach rozwijających się konsekwencją kolonializmu i neokolonializmu. Problem sterowania wzrostem zaludnienia. Polityka demograficzna jako część polityki społecznej KPZR.

Krytyka koncepcji maltuzjańskich i neomaltuzjańskich. Krytyka rasizmu.

Literatura:

1. F. Engels: *Dialektyka przyrody. Rola pracy w procesie ucłowieczenia małpy*. Warszawa 1953, s. 172—189.
2. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 18- 21, 50, 283. 301- 302, 316-317.

## TEMAT 14: PRODUKCJA MATERIALNA — PODSTAWA ISTNIENIA I ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA

Produkcja społeczna, istota i rola w rozwoju historycznym. Produkcja materialna jako podstawa produkcji społecznej. Sposób produkcji — jedność sił wytwórczych i stosunków produkcji. Rozstrzygająca rola sposobu produkcji w rozwoju społecznym.



Siły wytwórcze i ich podstawowe elementy. Człowiek — podmiot produkcji, główna siła wytwórcza. Rola czynnika ludzkiego w rozwoju produkcji. Środki pracy i ich znaczenie dla rozwoju produkcji. Nauka i siły wytwórcze.

Stan sił wytwórczych społeczeństwa — wskaźnik stopnia praktycznego opanowania przyrody i zapewnienia warunków rozwoju społeczeństwa.

Stosunki produkcji i ich zasadnicze elementy. Typy i formy stosunków produkcji, dialektyczne oddziaływanie wzajemne sił wytwórczych i stosunków produkcji. Prawo zgodności stosunków produkcji z charakterem i poziomem rozwoju sił wytwórczych. Sprzeczności między siłami wytwórczymi i stosunkami produkcji, ich charakter, rozwój i rozwiązywanie.

XXVII Zjazd KPZR o szczególnych cechach nieantagonistycznych sprzeczności pomiędzy siłami wytwórczymi i stosunkami produkcji w socjalizmie i konieczności ich rozwiązywania we właściwym czasie.

Produkcja i spożycie, ich związek wzajemny. Potrzeby, bodźce i cele działalności produkcyjnej. Źródła rozwoju sił wytwórczych. Zależność kierunku rozwoju produkcji materialnej od typu stosunków produkcji i od struktury społecznej. Humanistyczne ukierunkowanie produkcji materialnej w krajach socjalistycznych. Zespolenie rewolucji naukowo-technicznej z zaletami socjalizmu.

Postęp naukowo-techniczny jako zasadnicze narzędzie realizacji strategii przyspieszenia postępu społeczno-ekonomicznego, jako skuteczna dźwignia intensyfikacji produkcji społecznej.

Krytyka antymarksistowskich poglądów na decydujące czynniki rozwoju społeczeństwa: technologicznego determinizmu, apologetyki kompleksu wojskowo-przemysłowego.

Literatura:

1. K. Marks: *Rękopisy ekonomiczno-filozoficzne z lat 1857—1858*, W: Idem: *Dziela*. Wyd. 2 (ros.), t. 46, cz. 2, s. 206—203, 212—216.
2. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1936, s. 21—44, 236- 2-10.
3. *Materiały Plenum KC KPZR, 27—28 styczeń 1987*. Moskwa 1987.

#### TEMAT 15: STRUKTURA I ROZWÓJ FORMACJI SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH

Pojęcie *jormacja społeczno-ekonomiczna* i jego miejsce w materialistycznym pojmowaniu historii. Sformułowanie przez Marksa, Engelsa i Lenina nauki o formacjach społeczno-ekonomicznych. Formacja społeczno-ekonomiczna jako szczebel rozwoju ludzkości i historyczny typ społeczeństwa. Sposób produkcji — materialna podstawa formacji.

Pojęcia: *społeczeństwo, formacja społeczno-ekonomiczna, układ, epoka, cywilizacja.*

Rozwój społeczeństwa jako przyrodniczo-społeczny proces przemiany formacji społeczno-ekonomicznych. Prawa funkcjonowania i rozwoju formacji społeczno-ekonomicznych.

Historyczne typy formacji: wspólnota pierwotna, niewolnictwo, feudalizm, kapitalizm, komunizm. Okresy przejściowe pomiędzy formacjami i możliwość współwystępowania różnych układów. Karol Marks o osobliwościach „azjatyckiego sposobu produkcji”. Jedność i wielokształtność historii ludzkości.

Uwarunkowanie historyczne i nieuchronność formacji komunistycznej. Socjalizm jako pierwsza faza formacji komunistycznej. Współczesność jako epoka przejścia od kapitalizmu do socjalizmu.

Baza i nadbudowa w strukturze formacji społeczno-ekonomicznej.

Pojęcie *baza ekonomiczna*. Antagonistyczny charakter bazy i formacji społeczno-ekonomicznych opartych na panowaniu stosunków własności prywatnej.

Pojęcie *nadbudowa*. Zjawiska z zakresu nadbudowy. Oddziaływanie wzajemne różnych części nadbudowy. Rola nadbudowy politycznej. Sprzeczności w nadbudowie społeczeństwa klasowego. Idee, organizacje i instytucje klas panujących i uciskanych, ich miejsce w nadbudowie i rola w społeczeństwie.

Oddziaływanie wzajemne bazy i nadbudowy, prawidłowości ich rozwoju. Rozstrzygająca rola bazy. Względna samodzielność i aktywna rola nadbudowy. Zastąpienie jednej bazy przez inną i przewrót w nadbudowie podczas przechodzenia od formacji do formacji społeczno-ekonomicznej. Dziedziczenie elementów nadbudowy przez kolejne formacje w trakcie rozwoju społecznego.

Reakcyjna rola nadbudowy burżuazyjnej w warunkach kapitalizmu państwowo-monopolistycznego.

Cechy szczególne kształtowania się i rozwoju społeczeństwa socjalistycznego.

Literatura:

1. K. Marks: *Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej*. Warszawa 1953, *Przedmowa*, s. 5—7.
2. W. I. Lenin: *Co to są przyjaciele ludu i jak oni wojują przeciwko socjal-demokratom?* W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 1, Warszawa 1978, s. 50—59.
3. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 123—128, 139—141.

**TEMAT 16: ŹRÓDŁA I SIŁY NAPĘDOWE ROZWOJU SPOŁECZNEGO.  
ROLA MAS LUDOWYCH I JEDNOSTKI W HISTORII**

Pojęcia *źródła i siły napędowe rozwoju*. Sprzeczności społeczne jako źródło rozwoju.

Materialne zdeterminowanie rozwoju społecznego. Potrzeby oraz interesy jako siły inspirujące działalność mas, klas i jednostek. Stosunek wzajemny potrzeb i interesów materialnych i duchowych. Prawo wzrostu potrzeb jako siły napędowej przemian społecznych.

Walka klasowa — siła napędowa rozwoju społeczeństw antagonicznych. XXVII Zjazd KPZR o antagonizmach klasowych, charakterystycznych dla współczesnego imperializmu.

Pojęcie *lud*. Masy ludowe — decydująca siła rozwoju społecznego. Prawo wzrastającej roli mas ludowych w historii i sposób jego przejawiania się we współczesnej epoce.

Jakościowa przemiana roli mas ludowych w epoce rewolucji socjalistycznych, w budownictwie socjalizmu i komunizmu. Komunizm — rezultat świadomej działalności ludzi pracy.

Rola jednostki w rozwoju historycznym. Wybitne jednostki i masy ludowe. Wzajemny stosunek mas, partii i przywódców. Krytyka subiektywno-idealistycznych koncepcji roli wybitnych jednostek w historii. Antynaukowa istota burżuazyjnych koncepcji „elity”.

Stosunek źródeł i sił napędowych rozwoju społecznego w socjalizmie. Jedność społeczno-polityczna i moralna jako siła napędowa rozwoju społeczeństwa socjalistycznego. XXVII Zjazd KPZR o źródłach i siłach napędowych rozwoju społeczno-ekonomicznego społeczeństwa socjalistycznego.

#### Literatura:

1. K. Marks: *List do J. Weydemeiera z 5.03.1852*. W: K. Marks, F. Engels: *Dzieła wybrane*. T. 1, Warszawa 1947, s. 388.
2. W. I. Lenin: *Wielka inicjatywa*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 3. Warszawa 1978, s. 727.
3. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986. s. 44—46, 127—128.
4. *Materiały Plenum KZ KPZR 27—28 styczeń 1987*. Moskwa 1987.

#### TEMAT 17: STRUKTURA SPOŁECZNA

Pojęcie *struktura społeczna*. Zależność struktury społecznej od charakteru formacji społeczno-ekonomicznej.

Klasy — najważniejszy element struktury społecznej.

Leninowskie określenie klas. Klasy i stosunki klasowe. Geneza klas. Krytyka współczesnych burżuazyjnych teorii genezy i istoty klas. Klasy podstawowe i niepodstawowe, antagonistyczne i nieantagonistyczne; antagonistyczne i nieantagonistyczne sprzeczności klasowe. Klasy społeczne a warstwy społeczne. Klasa, stan, kasta. Klasy i naród. Interesy klasy a interesy społeczeństwa.

Struktura klasowa społeczeństwa kapitalistycznego. Klasa robotnicza w warunkach współczesnego kapitalizmu i rewolucji naukowem-technicz-

nej. Podstawowe formy walki klasowej proletariatu, ich powiązania wzajemne. Marksistowskie pojmowanie walki klasowej. Znaczenie metodologiczne marksistowsko-leninowskiej teorii klas dla analizy walki klasowej we współczesnym społeczeństwie kapitalistycznym.

Klasy i stosunki klasowe w socjalizmie.

Klasy i narody. Historyczne formy wspólnoty ludzi poprzedzające powstanie narodów. Warunki tworzenia się narodów i ich rozwoju. Dwie historyczne tendencje w rozwoju narodów w warunkach kapitalizmu. Zasadnicza przeciwstawność hurzuazyjnego nacjonalizmu i proletariackiego internacjonalizmu. Narody socjalistyczne i perspektywy ich rozwoju.

Grupy etniczne i wspólnoty etniczne, ich miejsce w całokształcie struktury społecznej.

Rodzina w strukturze społecznej. Materialistyczno-dialektyczne podejście do wyjaśniania pochodzenia rodziny, jej historycznych form i funkcji społecznych. Funkcje rodziny w społeczeństwie socjalistycznym.

Wzrost stopnia zależności wzajemnej różnorodnych elementów struktury społecznej w miarę postępu społeczeństwa, wzrostu bogactwa i zróżnicowania jego życia materialnego i duchowego.

Literatura:

1. K. Marks, F. Engels: *Manifest komunistyczny*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. Warszawa 1947, t. I.
2. W. I. Lenin: *O liberalnym i marksistowskim pojmowaniu walki klasowej*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 1, Warszawa 1973, s. 802.
3. W. I. Lenin: *Wielka inicjatywa*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 3, Warszawa 1978, s. 727.
4. W. I. Lenin: *O dyktaturze proletariatu*. W: Idem: *Dzieła* (wyd. ros.), t. 39, s. 261-264.
5. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1936, s. 50—54, 133.

#### TEMAT 13: POLITYCZNY SYSTEM SPOŁECZEŃSTWA

Pojęcie *polityczny system społeczeństwa* i jego najważniejsze elementy. System polityczny a nadbudowa.

Zależność politycznego systemu społeczeństwa od jego struktury klasowej. Leninowskie określenie polityki jako stosunków między klasami, narodami, państwami i jego znaczenie metodologiczne dla poznania życia społecznego. Polityka i ekonomika. Zarządzanie i władza. Różne odmiany władzy politycznej. Ewolucja form władzy politycznej.

Geneza oraz istota państwa. Funkcje państwa. Historyczne typy państwa. Forma rządów i forma systemu państwowego. Ustrój polityczny. Zależność formy rządzenia i ustroju politycznego od stosunku sił między klasami.

Państwo i polityczna organizacja społeczeństwa. Nadbudowa państwo—polityczna współczesnego państwa kapitalistycznego. Antyludowy charakter państwa burżuazyjnego. Charakter przemian burżuazyjnej maszyny politycznej w warunkach współczesności. Kryzys demokracji burżuazyjnej.

Konieczność złamania eksploatorskiej maszyny państwowej w trakcie rewolucji socjalistycznej. Polityczny system społeczeństwa w okresie przejściowym od kapitalizmu do socjalizmu. Marksizm-leninizm o niezbędności dyktatury proletariatu w okresie przejściowym. Walka W. I. L e n i n a przeciwko oportunistom i rewizjonizmowi w problematyce państwa i jego znaczenia dla współczesności. Klasycy marksizmu o „obumieraniu” państwa.

System polityczny społeczeństwa socjalistycznego. Przerastanie państwa dyktatury proletariatu w ogólnonarodowe państwo socjalistyczne. Kierownicza rola partii komunistycznej w społeczeństwie socjalistycznym.

XXVII Zjazd Partii, program KPZR, styczniowe (1987 r.) plenum KC KPZR o dalszym rozwoju radzieckiego socjalistycznego systemu politycznego, o pogłębianiu demokracji socjalistycznej, o coraz pełniejszym urzeczywistnianiu socjalistycznego samorządu ludowego.

Znaczenie metodologiczne marksistowsko-leninowskiej teorii politycznego systemu społeczeństwa dla zrozumienia jego perspektyw rozwojowych. Krytyka współczesnych burżuazyjnych koncepcji politycznego systemu społeczeństwa.

#### Literatura:

1. W. I. Lenin: *Państwo i rewolucja*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 2, Warszawa 1973, s. 521—539, 602—603.
2. W. I. Lenin: *O państwie*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 3, Warszawa 1978, s. 759—779.
3. *Konstytucja ZSRR*. Moskwa 1986, art. 1—9.
4. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 157—162.

#### TEMAT 19: REWOLUCJA SPOŁECZNA

Pojęcie *rewolucja społeczna*. Rewolucja społeczna jako przejście od jednej formacji społeczno-ekonomicznej do innej. Podstawowy problem rewolucji społecznej — problem władzy. Klasycy marksizmu-leninizmu o władzy. Rewolucja i reforma, ich wzajemny stosunek.

Obiektywne i subiektywne przesłanki rewolucji socjalistycznej. Pojęcia *sytuacja rewolucyjna* i *rewolucyjny kryzys*. Stosunek czynnika żywiołowego i czynnika świadomego w rewolucji.

Charakter i siły napędowe rewolucji społecznej. Historyczne typy i formy rewolucji społecznej.

Jakościowa odmienność rewolucji socjalistycznej od wszystkich in-

nych typów rewolucji społecznej. Przemiany polityczne, ekonomiczne i kulturalne dokonujące się w trakcie rewolucji socjalistycznej. Wielka Rewolucja Październikowa jako pierwsza w świecie zwycięska rewolucja socjalistyczna.

Twórcze stosowanie praw i zasad materialistyczno-dialektycznego pojmowania historii w materiałach XXVII Zjazdu KPZR przy analizie osobliwości i tendencji współczesnego światowego procesu rewolucyjnego.

Krytyka burżuazyjnych, rewizjonistycznych i dogmatycznych wy-  
paczek marksistowsko-leninowskiej teorii rewolucji.

Literatura:

1. W. I. Lenin: *Program wojenny rewolucji proletariackiej*. W: Idem: *Dziela, wybrane*. T. 2, Warszawa 1978, s. 181.
2. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 6 -20, 99 — 100, 121—137.

#### TEMAT 20: PROBLEM CZŁOWIEKA W FILOZOFII MARKSISTOWSKO-LENINOWSKIEJ

Centralne miejsce koncepcji człowieka w filozofii marksistowsko-leninowskiej. Człowiek jako podmiot wszystkich form działania w społeczeństwie, jako jedyny cel rozwoju społecznego w komunizmie.

Stosunek wzajemny przyrodniczej i społeczno-historycznej strony indywidualnego rozwoju człowieka. Krytyka socjobiologicznego ujęcia człowieka. Pojęcia: *człowiek, indywiduum, jednostka, indywidualność*. Rola środowiska społecznego w kształtowaniu jednostki.

Spółeczna typologia jednostki. Wzajemna relacja typowego i indywidualnego w rozwoju jednostki. Typy jednostki w społeczeństwie antycznym i feudalnym. Humanizm epoki Odrodzenia. Powstanie i kryzys burżuazyjnej koncepcji jednostki w epoce kapitalizmu. Wyobcowanie jednostki w kapitalizmie. Powstanie i rozwój socjalistycznego typu jednostki. Wolność i odpowiedzialność jednostki, jej prawa i obowiązki. Rozwój zdolności jednostki i kształtowanie jej rozumnych potrzeb. Interes społeczny a interes osobisty. Samorealizacja jednostki.

XXVII Zjazd KPZR o wzroście roli czynnika ludzkiego. Czynniki ludzki jako organiczna jedność świadomości i działania.

Integracja nauk przyrodniczych, technicznych, humanistycznych i społecznych w badaniach człowieka. Światopoglądowa i metodologiczna funkcja filozofii marksistowsko-leninowskiej w poznawaniu człowieka.

Krytyka koncepcji człowieka we współczesnej filozofii burżuazyjnej.

Literatura:

1. W. I. Lenin: *Przemówienie poświęcone pamięci J. M. Swierdłowa na nadzwyczajnym posiedzeniu W. C. K. W. 18 marca 1919*. W: Idem: *Dziela* (wyd. ros. ). T. 30, s. 133.
2. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 6—20, 99—100, 121—137.

TEMAT 21: DUCHOWE ŻYCIE SPOŁECZEŃSTWA. NAUKA I KULTURA.  
FORMY ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ

Pojęcia *duchowe życie społeczeństwa* i *świadomość społeczna*. Zależność świadomości społecznej od bytu społecznego. Względna samodzielność świadomości społecznej, jej aktywne oddziaływanie na byt społeczny. Klasowy charakter świadomości społecznej w klasowym społeczeństwie.

Świadomość społeczna i indywidualna, ich związek wzajemny. Struktura świadomości społecznej. Podstawowe formy świadomości społecznej. Zmienność wzajemnych stosunków form świadomości społecznej na różnych etapach rozwoju społecznego.

Świadomość potoczna, jej zależność od stosunków społecznych, sposobu produkcji, poziomu wykształcenia i rozwoju procesów informacyjnych w społeczeństwie. Wzrost poziomu świadomości potocznej w ciągu rozwoju społeczeństwa.

Pojęcie *świadomość masowa*. Osobliwości odbicia zjawisk społecznych w świadomości masowej. Praktyka społeczno-polityczna a świadomość masowa. Opinia społeczna i jej związek ze świadomością masową. Rola opinii społecznej w życiu społeczeństwa.

Świadomość teoretyczna i jej formy.

Psychologia społeczna; zależność psychologii społecznej od ustroju społecznego i klasowej struktury społeczeństwa. Przemiany społecznej psychologii klas i grup społecznych w procesie budowy socjalizmu i komunizmu.

Pojęcie *ideologia*. Świadomość teoretyczna i ideologia.

Charakter odzwierciedlania bytu społecznego w ideologii różnych klas; ideologia naukowa i nienaukowa, postępową i reakcyjną. Wzajemne związki ideologii i psychologii społecznej. Rola ideologii w rozwoju społecznym. Zasadnicza przeciwstawność ideologii socjalistycznej i burżuazyjnej. Antysocjalistyczne i antyradzieckie nastawienie współczesnej ideologii burżuazyjnej. Krytyka burżuazyjnych i rewizjonistycznych koncepcji „dezideologizacji” i „reideologizacji”.

Marksizm-leninizm — naukowa ideologia klasy robotniczej i jej partii. Cechy szczególne rozwoju ideologii w socjalizmie.

Rola uzasadnionych naukowo przekonań, wartości społecznych i moralnych w kształtowaniu komunistycznej ideowości i aktywnej postawy życiowej budowniczego nowego społeczeństwa. Ofensywna walka przeciwko współczesnym odmianom mieszczaństwa i bezduszności, pasywności i konsumpcyjności.

## **Kultura.**

Syntetyczny charakter pojęcia *kultura*. Kultura duchowa i materialna, ich stosunki wzajemne. Kultura i życie duchowe. Kultura i wartości. Kultura i cywilizacja. Kultura w różnych rodzajach ludzkiego działania i zachowania.

Kultura i formy świadomości społecznej. Kultura jako zjawisko rozwijające się w procesie historii. Zależność kultury od rozwoju produkcji materialnej i społeczno-ekonomicznego ustroju społeczeństwa. Klasowy charakter kultury w społeczeństwie klasowym. Historyczne typy kultury. Ogólne i szczegółowe momenty w rozwoju kultury. Sekwencja historyczna i wzajemne oddziaływanie kultur w procesie dziejowym.

Kultura społeczeństwa burżuazyjnego i etapy jej rozwoju. Społecznie i narodowo ograniczony charakter rozwoju kultury w społeczeństwie burżuazyjnym. W. I. L e n i n o dwóch kulturach w kapitalizmie, o kształtowaniu się elementów kultury demokratycznej i socjalistycznej.

Kryzys kultury burżuazyjnej w epoce imperializmu: kultura elitarna i masowa, rozdział kultury naukowo-technicznej i humanistycznej, odwrót od tradycji i wartości klasycznych. Krytyka burżuazyjnej koncepcji kultury.

Kultura socjalistyczna, jej istota i stosunek do kultury poprzednich formacji. Klasowe i ogólnoludzkie, międzynarodowe i narodowe czynniki rozwoju kultury socjalistycznej. Pojęcie *socjalistyczna cywilizacja*. Komunizm a tworzenie kultury ogólnoludzkiej.

## **Nauka.**

Nauka, jako całość obiektywnie prawdziwej wiedzy o świecie, jako rodzaj działalności naukowej i szczególna instytucja społeczna. Treść teoretyczna nauki i materialno-organizacyjne formy jej rozwoju. Nauka jako część kultury. Nauka i produkcja materialna. Nauka i ideologia.

Funkcje nauki: poznawcza i prognostyczna. Uniwersalny charakter poznania naukowego. Praktyczno-konkretna funkcja nauki. K. M a r k s o nauce jako o bezpośrednio produkcyjnej sile społecznej. Nauka i przekształcanie stosunków społecznych. Względna samodzielność rozwoju nauki. Prawidłowości rozwoju nauki. Wpływ produkcji materialnej, nadbudowy państwowo-politycznej i stosunków społecznych na rozwój nauki. Jedność różnicowania i integracji w rozwoju nauki.

Nauka w społeczeństwie kapitalistycznym. Zaostrzenie społeczno-klasowych sprzeczności kapitalizmu w związku z postępem naukowo-technicznym i militaryzacją badań naukowych.

Nauka w społeczeństwie socjalistycznym, jej zorientowanie na społeczno-ekonomiczny i kulturalny rozwój kraju i na tworzenie cywilizacji komunistycznej.



### **Świadomość polityczna.**

Specyfika świadomości politycznej jako odbicia stosunków społeczno-politycznych. Świadomość polityczna i praktyka polityczna.

Ideologia polityczna — bezpośredni wyraz podstawowych interesów klasy. Decydujące oddziaływanie ideologii politycznej na wszystkie formy świadomości społecznej.

Rewolucyjny i naukowy charakter poglądów politycznych klasy robotniczej i jej partii. Rola świadomości politycznej w rozwoju społeczeństwa socjalistycznego. Kultura polityczna i aktywność jednostki. XXVII Zjazd KPZR o wzroście poziomu politycznej świadomości narodu radzieckiego i o konieczności wzmocnienia walki przeciwko reakcyjnej ideologii politycznej imperializmu.

### **Świadomość prawna.**

Pojęcia *prawo* i *świadomość prawna*. Prawo jako wola klasy panującej podniesiona do godności ustawy. Normy prawa. Pochodzenie prawa. Krytyka burżuazyjnych poglądów na genezę i istotę prawa.

Poglądy prawne w socjalizmie. Kultura prawna jednostki. Prawa i obowiązki. Rola socjalistycznego prawa i świadomości prawnej w kształtowaniu nowego człowieka, w popieraniu rozwoju społeczno-ekonomicznego.

### **Świadomość moralna.**

Pojęcie *moralność*, jej pochodzenie, istota i funkcje społeczne. Ideały, zasady, poglądy, tradycje moralne. Świadomość moralna i stosunki obyczajowe. Rola moralności w rozwoju społeczeństwa, w kształtowaniu nowego człowieka. Oddziaływanie wzajemne moralności i innych form świadomości społecznej. Moralność i polityka. Moralność i prawo.

Możliwość dokonania swobodnego wyboru przez człowieka działania i moralna odpowiedzialność jednostki. Obiektywne kryteria słusznego wyboru postępowania. Moralne oceny postępowania ludzi. Podstawowe kategorie postępowania moralnego: *dobro*, *zło*, *honor*, *sumienie*, *obowiązek*, *sprawiedliwość*, *humanitaryzm*, *przyzwoitość*, *sens życia*.

Historyczne typy moralności. Klasowy charakter moralności w społeczeństwie klasowym. Klasowy i ogólnoludzki czynnik w moralności.

Kryzys moralności burżuazyjnej i degradacja moralna w społeczeństwie kapitalistycznym.

Masy pracujące — twórcy i strażnicy najwyższych wartości moralnych ludzkości. Postęp moralny. Moralność socjalistyczna jako najwyższy szczebel moralnego postępu ludzkości.

### **Świadomość religijna i ateistyczna.**

Specyfika religii jako formy świadomości społecznej. Główne elementy religii. Wiara w czynnik nadprzyrodzony — główna cecha świadomości religijnej. Przesady potoczne i religia.

Religia i teologia. Religia i idealizm filozoficzny. Pochodzenie religii. Społeczne, psychologiczne i gnoseologiczne korzenie religii. Religie światowe.

Przeciwstawność światopoglądu religijnego i naukowo-materialistycznego. Modernizacja światopoglądu religijnego jako sposób dostosowania go do współczesności.

Społeczne funkcje i rola religii. Religia we współczesnej walce politycznej i ideologicznej.

Powstanie i rozwój ateizmu. Nauka i ateizm. Marksistowsko-leninowski typ naukowego ateizmu. Stosunek partii marksistowskich do religii, kościoła i wierzących. Religia i kościół w społeczeństwie socjalistycznym.

Konstytucja ZSRR o wolności sumienia. Zwycięstwo socjalistycznych stosunków społecznych i rewolucji kulturalnej — decydujący warunek szerokiego rozpowszechnienia ateizmu w masach. Demaskowanie istoty moralności religijnej jako jeden z najważniejszych środków walki z przeżytkami religijnymi. Przewycięzanie wierzeń i przeżytków religijnych w procesie kształtowania naukowego światopoglądu ludzi pracy i umocnienia realnego socjalistycznego humanizmu, wzbogacania duchowej kultury mas.

### **Świadomość estetyczna.**

Estetyczne przyswajanie świata przez człowieka społecznego. Świadomość artystyczna i sztuka.

Społeczne funkcje sztuki. Złożoność i zapośredniczość więzi sztuki z bytem społecznym. Poznawcze i wychowawcze znaczenie sztuki w rozwoju społecznym. Jedność czynnika estetycznego i moralnego w sztuce. Sztuka i nauka. Sztuka i religia. Sztuka i polityka. Zasada ludowości i partyjności sztuki socjalistycznej.

Obraz artystyczny jako szczególna forma odbicia rzeczywistości. Artystyczna typizacja w sztuce. Problem formy i treści w<sup>7</sup> sztuce. Rodzaje sztuki. Poglądy modernistyczne w sztuce, ich podstawy społeczno-psychologiczne i gnoseologiczne, poniżanie w nich obrazu człowieka.

Marksistowsko-leninowskie pryncypia twórczości artystycznej, kierującej się prawami piękna.

Estetyczne wychowanie jednostki. Rozwój świadomości estetycznej. ludzi pracy w socjalizmie. Miejsce i rola sztuki realizmu socjalistycznego, kultury estetycznej w doskonaleniu społeczeństwa socjalistycznego.

XXVII Zjazd KPZR o roli nauki socjalistycznej w kształtowaniu nowego człowieka, harmonijnie rozwiniętej jednostki.

Literatura:

1. W. I. Lenin: *Materializm a empiriokrytycyzm*. Warszawa 1984, s. 325—326.
2. W. I. Lenin: *Socjalizm a religia*. W: Idem: *Dziela* (wyd. ros.). T. 12, s. 142- 147.
3. W. I. Lenin: *Organizacja partyjna a partyjna literatura*. W: Idem: *Dziela wybrane*. T. 1, Warszawa 1978, s. 614.
4. W. I. Lenin: *O stosunku partii robotniczej do religii*. W: Idem: *Dziela wybrane*. T. 1. Warszawa 1978, s. 744.
5. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 54—62, 84—91, 162—170.
6. *Materiały Plenum KC KPZR, 27—28 styczeń 1987*. Moskwa 1987.

#### TEMAT 22: POSTĘP SPOŁECZNY I GLOBALNE PROBLEMY WSPÓŁCZESNOŚCI

Postęp jako podstawowy kierunek stopniowego rozwoju społeczeństwa. Realizacja postępu w przemianach formacji ekonomiczno-społecznych, w znacznym przyspieszeniu tempa rozwoju w różnych sferach społecznego bytu w ciągu ostatniego stulecia.

Typy postępu społeczno-historycznego. Antagonistyczny typ postępu. Jakościowa zmiana form postępowego rozwoju przy przechodzeniu od kapitalizmu do socjalizmu. Humanistyczna orientacja postępu w socjalizmie. Wzrastająca zależność wzajemna postępowych przemian w różnych sferach życia społecznego.

Walka wokół teorii postępu w filozofii przedmarksistowskiej i we współczesnej socjologii burżuazyjnej. Stosunek pojęć *rozwój, postępp, regres* w społeczeństwie. Kryteria postępu społecznego. Ujawnienie wszystkich ludzkich zdolności i możliwości, jako siła napędowa postępu społecznego i jego najwyższy cel.

Cechy szczególne i kryteria postępu w sferze produkcji materialnej, rozwoju stosunków społecznych, nauki i techniki, świadomości politycznej, sztuki, moralności, świadomości prawnej, kultury.

Sprzeczny charakter postępu w różnych sferach społecznych.

Zaostrzenie się globalnych problemów ludzkości w ciągu ostatnich dziesięcioleci: ekologicznego, surowcowego, energetycznego, żywnościowego, demograficznego i innych.

Socjalistyczna przebudowa społeczeństwa w oparciu o wyższe formy produkcji i naukowe zarządzanie procesami społecznymi — drogą ku rozwiązaniu globalnych problemów ludzkości. Krytyka pesymistycznych koncepcji przyszłości ludzkości i apologii kapitalizmu we współczesnej futurologii burżuazyjnej.

Krytyczna analiza technokratyzmu, koncepcji „społeczeństwa informacyjnego”, spekulujących na osiągnięciach postępu naukowo-technicznego.

Teoria marksistowsko-leninowska jako filozofia społecznego optymizmu. Jej rola światopoglądowa i metodologiczna w rozwiązywaniu globalnych problemów rozwoju społecznego, w ustanawianiu cywilizacji komunistycznej. Dialektyka czynników klasowych i ogólnoludzkich w ideologii socjalistycznej i praktyce realnego socjalizmu. Wzrost roli pierwiastków ogólnoludzkich w postępie społecznym współczesnej ludzkości.

Literatura:

1. K. Marks: *List do P. W. Annenkowa z 28. 12. 1846*. W: K. Marits, F. Engels: *Dzieła wybrane*. T. 1, Warszawa 1946, s. 384.
2. W. I. Lenin: *Socjalizm i wojna*. W: Idem: *Dzieła* (wyd. ros.). T. 26, s. 316.
3. W. I. Lenin: *Wojna i rewolucja*. W: Idem: *Dzieła wybrane*. T. 2, Warszawa 1978, s. 341.
4. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 6—21, 50, 131—137, 316-317.

**TEMAT 23: FILOZOFIA MARKSISTOWSKO-LENINOWSKA WE WSPÓŁCZESNEJ  
WALCE IDEOLOGICZNEJ. KRYTYKA GŁÓWNYCH KIERUNKÓW WSPÓŁCZESNEJ  
BURŻUAZYJNEJ FILOZOFII I SOCJOLOGII**

Walka ideologiczna jako wyraz walki klasowej. Ideologia — aktywny czynnik działania społecznego. Leninowskie zasady krytyki burżuazyjnej ideologii.

Walka idei filozoficznych — część składowa współczesnej walki ideologicznej. Istota współczesnej filozofii burżuazyjnej. Mnogość jej kierunków i szkół. Odbicie kryzysu kapitalizmu we współczesnej filozofii burżuazyjnej: panowanie idealizmu i metafizyki, rozpowszechnienie się irracjonalizmu, antyhumanizmu, mistyki, idei religijnych.

Pozytywizm jako subiektywistyczno-idealistyczne rozumienie poznania naukowego. Formy pozytywizmu: pozytywizm XIX-wieczny, machizm, neopozytywizm, postpozytywizm. Pragmatyzm (instrumentalizm). Leninowska krytyka machizmu jako metodologiczna podstawa demaskowania współczesnych form filozofii neopozytywistycznej.

Współczesny „idealizm fizyczny”. Charakterystyczne cechy idealizmu semantycznego.

Kierunki irracjonalistyczne we współczesnej filozofii burżuazyjnej. Idealistyczne spekulacje wokół „problemu człowieka”. „Filozofia życia” i egzystencjalizm jako podstawowe formy irracjonalizmu XX wieku. Krytyka idealistycznej, subiektywno-idealistycznej koncepcji istoty człowieka, istnienia i wolności. Egzystencjalizm i religia.

Kierunki religijno-filozoficzne we współczesnej filozofii burżuazyjnej. Neotomizm jako główny prąd filozofii katolickiej. Zasada „harmonii” wiary i rozumu. Fałszowanie nauk przyrodniczych i społecznych w celu obrony światopoglądu religijnego. Demagogia społeczna neotomizmu, jego nieubłagana wrogość do socjalizmu i obrona systemu społecznego opar-

tego na własności prywatnej. Personalizm jako teoria „osobowego” charakteru boga.

Eklektyczny charakter współczesnej filozofii burżuazyjnej. Wykorzystywanie zasady „pluralizmu” w walce przeciwko monizmowi światopoglądu materialistyczno-dialektycznego. Nowe tendencje w filozofii burżuazyjnej: strukturalizm, hermeneutyka, racjonalizm krytyczny.

Główne cechy współczesnej socjologii burżuazyjnej. Współczesna burżuazyjna filozofia historii. Krytyka poglądów społeczno-filozoficznych przedstawicieli szkoły frankfurckiej. Socjologia empiryczna i jej związek z filozofią neopozytywizmu. Ograniczoność analizy strukturalno-funkcjonalnej zjawisk społecznych. Krytyka idealistycznych zafałszowań rewolucji naukowo-technicznej.

Reakcyjny, imperialistyczny charakter ideowo-teoretycznej doktryny „neokonserwatyzmu”, jej roli w usiłowaniach uzasadnienia „krucjaty” przeciwko socjalizmowi jako systemowi społecznemu.

Aktywna kontrpropaganda, demaskowanie antysowietyzmu i antykomunizmu jako część składowa pracy ideologicznej partii we współczesnych warunkach.

#### Literatura:

1. W. I. Lenin: *Marksizm a rewizjonizm*. W: Idem: *Dziela wybrane*. T. 1, Warszawa 1978, s. 636.
2. W. I. Lenin: *Materializm a empiriokrytycyzm*. Warszawa 1984, s. 325.
3. W. I. Lenin: *Statystyka i socjologia*. W: Idem: *Dziela* (wyd. ros. ). T. 30, s. 349.
4. W. I. Lenin: *O znaczeniu wojującego materializmu*. W: Idem: *Dziela* (wyd. ros). T. 45, s. 23.
5. *Materiały XXVII Zjazdu KPZR*. Moskwa 1986, s. 162—169.

Wedle zaleceń Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i Średniego Zawodowego ZSRR, program ten należy realizować w wymiarze 90 godzin lub 140 godzin, w zależności od typu uczelni.

Tłumaczył:  
*Mirosław Skwieciński*